

RITUELLA NYHETER
(Kolumn ÅU 3.4.98)
Lars Hertzberg

Idag börjar varje revolution med att man försöker ta kontrollen över TV-kanalerna. Det är nyhetsmedierna som ger gestalt åt skeendena, och därigenom återverkar de samtidigt på det som sker. I frågor som gäller det mänskliga livet kan verkligheten och den allmänna uppfattningen om verkligheten inte entydigt skiljas åt. Det som inte rapporteras har därför i en viss mening aldrig heller skett.

Trots det förekommer det i vår tid knappast någon kritisk diskussion av nyhetsförmedlingen, vare sig i massmedierna eller bland enskilda. Det är med TV-tittandet som med det äktenskapliga samlivet: alla räknar med att det äger rum, men ingen talar om det. Vi ser världen genom medierna men medierna ser vi inte.

Jag hör själv till dem som ogärna missar TV-Nytt. Samtidigt försöker jag hålla en distans till denna ritual, denna trivialisering av det oerhörda: i tjugo minuter konfronteras vi med ett koncentrat av mänsklighetens vanvett och ondska. Det ligger ju något groteskt redan i själva föreställningen att just tjugo minuter varje dag är det rätta måttet för detta panorama. Den gallringsprocess som måste ligga bakom nyheterna borde stämma till eftertanke: i vems namn avgörs det vilka skeenden som har nyhetsvärde? (Ibland önskar man å andra sidan att redaktionen skulle ha modet att tillkännage: 'Nyheterna uteblir idag. Det finns ingenting av betydelse att rapportera.')

Idag sker det en massaker i Algeriet. I morgon hörs ingenting därifrån. Sker där alltså ingenting? Har skeendet frusit fast, som när man trycker på videons pausknapp. Står aktörerna i kulisserna med dragna svärd och väntar på nästa stickreplik? (Kanske det ibland borde göras reportage från de platser där det aldrig 'händer' något.)

*

Det borde klia i fingrarna hos en massmedieforskare att göra kvantitativa och kvalitativa jämförelser av innehållet i TV-nyheterna, i detta land med både svenska och finska nyheter, med både statsägda och kommersiella kanaler. Hur förhåller sig de olika kanalernas nyhetssändningar t.ex. till flyktingfrågor, till djuraktivister, helikoptrar, landminor osv? Ifall sådana undersökningar har gjorts har de i varje fall inte blivit kända.

Skillnaderna i framställningssätt kan vara försåtliga. När prinsessan _Diana_ härom året engagerade sig mot landminor rapporterade de finska nyheterna helt kort att hennes kampanj var politiskt omstridd. De svenska nyheterna berättade att hon hade blivit kritiserad av den avgående konservativa regeringen, men att den nya labourregeringen stödde henne. Båda konstaterandena var lika riktiga, men deras verkningar var nästan motsatta: den finska notisen efterlämnade ett tvivel, den svenska gav intrycket att kampanjen hade vind i seglen. Det här exemplet visar att man kan vara helt saklig och samtidigt styra opinionerna. Detta är i själva verket ofrånkomligt, eftersom ord är handlingar. Men om man upptäcker systematiska skillnader mellan de olika kanalernas rapportering så finns det skäl att misstänka en slagsida.

*

Min gissning är att finlandssvenska TV-Nytt på många sätt står sig väl i en jämförelse t.ex. med eftermiddagstidningarna eller med andra TV-nyheter hos oss eller i andra länder. Man följer här principen att de nyheter som rapporteras ska ha samhällelig betydelse, och i motsats till exempelvis de engelska nyheterna ger man inte mycket utrymme åt våldsbrott. (Den starka sidan hos BBC:s nyheter är däremot strävan att visa att frågorna är komplicerade. Hos oss är man mera van vid att rundradions redaktörer förklarar för oss hur det verkligen förhåller sig med det ena och det andra.)

Men trots det är presentationen ofta slentrianmässig. Vid intervjuer är rollfördelningen klar och entydig: först har vi en myndighetsperson som rapporterar om beslutet, sedan mannen eller kvinnan på gatan som får sin chans att vara nöjd eller missnöjd, sist kommer experten som berättar hur det egentligen ligger till. Massmedierna upprätthåller föreställningen att varje fråga har ett korrekt svar, det gäller bara att hitta den rätta experten. Genom att utkora experterna blir journalisterna ett slags meta-expertes, experter på expertis.

*

TV-nyheternas filmmaterial är ett kapitel för sig. Ibland är filmen en del av rapporteringen: den har spelats in på en olycksplats eller vid ett toppmöte. Men ofta finns det ingen aktuell film och då söker man tydligen fram en lämplig filmstump från arkivet, ett slags filmtapet. Valet av filmtapet tycks följa sin egen kod. Ofta är den harmlös. När det talas om Finlands folk visar man en film av fotgängare utanför Helsingfors järnvägsstation eller Helsingfors sparbank. Gäller det folkets mentala hälsa visas samma film i ultrarapid eller med dubbelexponering.

Ibland blir de här tapeterna en subtil form av hjärntvätt. När ämnet är islam får man se en mängd svartklädda kvinnor som hoppar upp och ned och hojtar anti-amerikanska slagord. När skäkningen av djur debatterades härom året visade man gång på gång samma filmstump med skäkningen av en ko. Eftersom det var svårt att urskilja vad filmen föreställde, inledde man varje gång med att varna alla känsliga tittare för vad man skulle få se. (Däremot visades det, vad jag vet, aldrig filmer från en ordinär slaktinrättning, vare sig med eller utan förvarning.)

Så fort det blir tal om registrering av homosexuella partnerskap visar man filmstumpen från homosexbröllopet i Kapellet härom året. Två män i Tom-of-Finland-uniformer kysser varandra inför TV-kamerorna. Två kvinnor i brudklänning kysser varandra inför TV-kamerorna. Härigenom 'bekräftar' man uppfattningen att vad registrering av partnerskap handlar om är vigslar och äktenskap för homosexuella, och att vigslar för homosexuella är en gräll tillställning. Vilket givetvis inte har någonting med saken att göra.

Det är svårt att tro att någon av dessa filmtapeter bidrog till en ökad förståelse för de företeelser man behandlade, snarare tvärtom. Ändå har jag svårt att tro att syftet skulle vara att inskräpa fördomar, detta är bara något man får på köpet. Min egen teori är att de som redigerar ett nyhetsprogram har fått lära sig att ett TV-program ska vara TV-mässigt. Det gäller alltså att gräva fram en film till varje pris. Man hinner inte tänka på, vilket budskap filmen eventuellt förmedlar. Man följer sina betingade reflexer, och förmedlar dessa reflexer vidare till tittarna. 'Islam = hojtande tanter i svart.' Det är en form av tanklöshet draperad i yrkeskunskapens mantel.

*

Även om nyhetsmedierna är mäktiga är det ett missförstånd att tala om nyhetsjournalisternas makt. Journalisterna som yrkeskår företräder inte några särintressen eller någon bestämd grupp i samhället. De utövar inte makt på sina egna vägnar, utan på sätt och vis på allas våra vägnar. När _Kalevi Sorsa_ talade om 'infokrati' var begreppet lika ogenomtänkt som ordet var fult. På sin höjd kunde man säga att journalisterna har makt i en negativ mening: de har möjligheter att begränsa politikernas maktutövning. Jag skulle inte önska att det vore annorlunda. Journalistiken i vårt samhälle är utan tvivel en faktor på gott snarare än på ont. Men den kunde må väl av en kritisk granskning.